

TWEE GELEERDEN STONDEN IN HET ZAND TE SCHRIJVEN

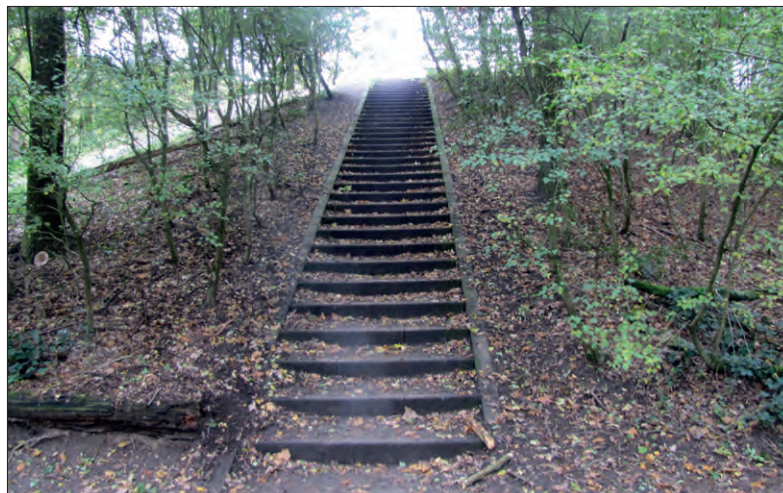
Lorentz en Einstein in Bussum

In oktober 1916 bracht de beroemde Nederlandse natuurkundige Hendrik Lorentz, bekend bij Bussumers van de H.A. Lorentzweg, met zijn vrouw Aletta een herfstvakantie door in het Gooi. Ze logeerden in een Bussums hotel. Juist in die periode was Albert Einstein vanuit Berlijn op bezoek bij zijn goede vriend Paul Ehrenfest, die in Leiden Lorentz was opgevolgd als hoogleraar theoretische natuurkunde. Lorentz had zijn voltijdshooglerschap in Leiden verwisseld voor de functie van curator van het Natuurkundig Laboratorium van Teylers Stichting in Haarlem.

Einstein had in 1915, na zijn speciale relativiteitstheorie uit 1905, in een serie artikelen zijn algemene relativiteitstheorie gepubliceerd.

De reacties bij zijn collega's waren lauw. Maar Lorentz en Ehrenfest waren direct enthousiast en wisselden vele brieven met Einstein om tot een beter begrip te komen. Begin 1916 gaf Lorentz in Leiden voor een select publiek een serie collegevoordrachten over de nieuwe theorie.

Ehrenfest en Lorentz hadden veel moeite gedaan om Einstein op bezoek te laten komen in Leiden, maar de oorlogsomstandigheden bemoeilijkten dat, ook al was Nederland neutraal. Tenslotte lukte het, omdat Einstein niet de Duitse, maar de Zwitserse nationaliteit had. Tijdens zijn verblijf in Leiden kwam Einstein een dag in Bussum op bezoek bij het wandelvakantievierende echtpaar Lorentz. Aletta heeft een reisjournaal van de Gooise vakantie geschreven

■ De trapjesberg.

en daaruit wordt weer geput in de omvangrijke biografie van Lorentz door Frits Berends en Dirk van Delft, die in 2019 verscheen. Ik citeer hieruit:

“Ze haalden Einstein van de trein en liepen via etablissement de Gooise Boer en de Trapjesberg naar het Bussumse hotel. ‘Jammer dat het flink ging regenen, we hadden ons er zoo op verheugd Einstein de zee in al zijn glans te laten zien.’ Toen het droog was gingen ze als nog wandelen. Aletta liep vooruit ‘om

Aletta liep vooruit ‘om de heeren gelegenheid te geven rustig samen over de zwaartekracht te praten’

de heeren gelegenheid te geven rustig samen over de zwaartekracht te praten.’ Zij zouden mij volgen. Eerst ging alles goed maar eens keek ik bij een breede weg om teneinde op de heeren te wachten maar ik had mijn schapjes verloren en moest een heel eind terug. Eindelijk vond ik Einstein, Hendrik was op verkenning uit. Zij hadden in het zand staan schrijven. ‘Maar goed dat in dit Gooise bos geen Romeinse soldaat dwars door de zwaartekrachtfiguren liep, om, na te zijn gekapitteld, de twee grootste natuurkundigen van dat moment à la Archimedes aan zijn zwaard te rijgen. Bij het avondeten in het hotel kwam het gesprek vanzelf op de oorlog. Om acht uur brachten Hendrik en Aletta hun gast per rijtuig naar het station, om in het donker terug te wandelen.”

Bij de voorgenomen wandeling naar de zee wist Lorentz nog niet dat hij niet lang daarna nauw betrokken zou zijn bij de afsluiting van die zee. In 1918 aanvaardde hij het voorzitterschap van de Zuiderzeecommissie. Deze moest de afsluiting van de Zuiderzee voorbereiden, waartoe al middels een wet was besloten. Jarenlang verrichtte Lorentz monnikenwerk om de getijden en de stormvloedhoogte na de afsluiting te berekenen. Lorentz maakte het begin van de afsluitingswerkzaamhe-

den nog mee voordat hij in 1928 overleed. We citeren weer uit de biografie:

“In september 1927 voer Lorentz in gezelschap van Aletta met het meetschip Flevo op het IJsselmeer-in-aantocht. Ze inspecteerden stukken afsluitdijk die boven water uitstaken en het werkeiland bij Den Oever. Wat betreft de ligging van Flevoland bedroefde het Lorentz dat hij, als hij in de toekomst op vakantie in het Gooi met Aletta naar de vroegere Zuiderzeekust zou wandelen, het uitzicht over het water moest missen vanwege de polder. Hierin vergiste hij zich: tussen Flevoland en de kust

kwamen brede randmeren.” Ook kon Lorentz nog niet weten dat hij misschien wel over de latere Lorentzweg in Bussum heeft gewandeld. Aletta, die feministisch actief was, zou thans blij verrast de straatnamen in de zuidelijke Oostereng hebben opgemerkt, zoals de Aagje Dekenlaan en de Marianne Philipslaan.

Einstein zou het leuk gevonden hebben te horen dat de Bussumse Volksuniversiteit in 1944 een cursus relativiteitstheorie organiseerde. Maar gelukkig wist hij toen nog niet dat op last van het Departement zijn naam (hij was Jood en leefde sinds 1933 in de VS) daarbij slechts genoemd mocht worden als het echt niet anders kon.

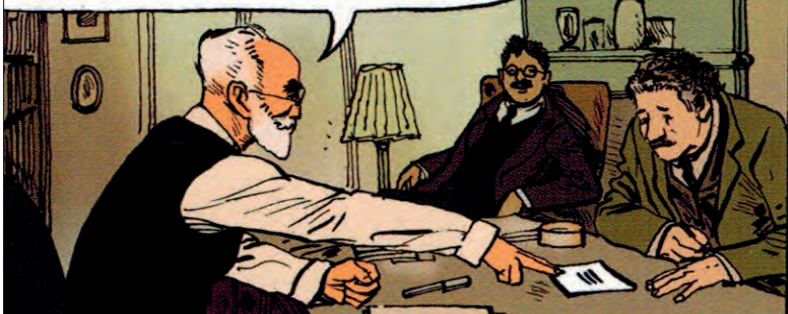
Tom Koornwinder

Bronnen:

Frits Berends en Dirk van Delft, Lorentz, Gevierd fysicus, geboren verzoener, Prometheus, 2019. Fred de Heij en Ad Maas, Ehrenfest!, Museum Boerhaave, 2015. Aletta Lorentz-Kaiser, Reisdagboek het Gooi, oktober 1916, Noordhollands Archief, Haarlem, 364, inv. nr. 728.

VOORAL LORENTZ WAS EEN ONMISBAAR KLANKBORD VOOR EINSTEIN, WAT EENS TE MEER BLEEK TOEN HIJ IN MAART 1914 ZIJN NEDERLANDSE VRIENDEN OPZOCHT.

EN ZO HEBBEN WE DE GRAVITATIONELE AFBUIGING VAN LICHT KLOPPEND.

■ V.l.n.r. Lorentz, Ehrenfest en Einstein in 1914.

UIT DE FOTOCOLLECTIE VAN HET STREEKARCHIEF
www.gooienvchthistorisch.nl 035 207 09 99 Cattenhagestraat 8, Naarden

Voetbalvereniging de Vesting, 1947

Een groepsfoto uit 1947 van de spelers en bestuursleden van een voetbalvereniging uit Naarden, waarschijnlijk “de Meervogels”. Later veranderde deze naam na een fusie in “Vesting”. Deze opname is gemaakt ter gelegenheid van de promotie naar de 1e klasse. Op de achterzijde van de foto bevindt zich een naamlijst: Zwart; van Asperen; J. van der Burgt; T. Brouwe; J. van Rooijen; terreinknecht; J. Hazelaar; T. Kloosterma; Willem Brouwer; J. van de Berg; J. Vos; J. Hazelaar; G. Huissteden; W. Vierwind; P. Vos (doelman); J. Scheffers.

FOTO EN TEKST: GEMEENTEARCHIEF GOOISE MEREN EN HUIZEN

■ De Gooische Boer omstreeks 1910.

DE ONTMOETINGEN MET LORENTZ WAREN HEM BIJZONDER DIERBAAR.

VOOR MIJ PERSOONLIJK BETEKENDE HIJ MEER DAN WIE DAN OOK TIJDENS MIJN LEVENREIS.

■ Einstein over Lorentz.